

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора Білецької Галини Анатоліївни на дисертацію Трофімчук Наталії Володимирівни «**Формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу**», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

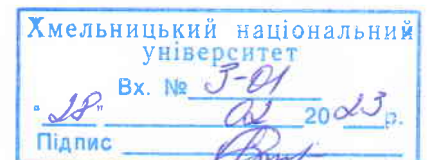
Актуальність теми дисертаційного дослідження

Серед глобальних проблем сучасності нині особливо гостро постають ті, що виникли як результат взаємодії людини, суспільства і природи, тобто екологічні проблеми. Споживацьке ставлення до навколишнього середовища, неконтрольоване використання природних ресурсів, порушення екологічної рівноваги засвідчили неспівмірність можливостей природи з антропогенним тиском. Вирішення екологічних проблем, насамперед, потребує зміни суспільної свідомості на основі принципово нових світоглядних орієнтирів і цінностей. Найбільш ефективним інструментом формування нового екологічного світогляду світовою спільнотою визнано екологічну освіту, результатом якої є екологічна культура як кожної особистості, так і суспільства в цілому.

Науковці і педагоги-практики нині все більше усвідомлюють необхідність підготовки фахівців, які знають загальні закономірності природних процесів і здатні здійснювати професійну діяльність з позицій ефективного використання природних ресурсів, недопущення негативного впливу на довкілля і збереження природи для майбутніх поколінь. Саме тому одним із результатів підготовки фахівців усіх спеціальностей у закладах освіти має бути володіння екологічною культурою. У цьому контексті, дослідження Трофімчук Наталії Володимирівни, присвячене формуванню екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу, є актуальним.

Ще одним фактором, що актуалізує дисертаційне дослідження, є виклики сучасного глобалізованого світу, що об'єктивно детермінують важливість інтеграційних процесів у всіх сферах суспільного життя. Більшість завдань, з якими стикається людина у повсякденному житті і під час професійної діяльності, мають комплексний характер. Відтак, завданням освіти на усіх її ланках є формування у здобувачів освіти інтегрованих знань. Водночас аналіз наукових джерел свідчить про недостатній рівень теоретичного осмислення і практичного вирішення проблеми реалізації інтегративного підходу під час формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів.

Наведені міркування дають підстави стверджувати, що тема дисертаційного дослідження Трофімчук Наталії Володимирівни є актуальною і своєчасною, відповідає запитам сучасного суспільства, потребам педагогічної науки і практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконане в межах науково-дослідної теми кафедри суспільних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування «Аксіологічний аспект наукових досліджень в моделях суспільних відносин» (РК № 01014U001365). Тема затверджена Вченою радою Національного університету водного господарства та природокористування (протокол № 1 від 29.01.2014 р.).

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

Здатність аналізувати наукові проблеми і факти, глибоке розуміння та інтерпретація складних недостатньо досліджених наукових категорій дозволили Трофімчук Наталії Володимирівні отримати теоретичні і практичні результати, що складають теоретичне і методичне підґрунтя подальших наукових розвідок проблеми формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу. Найбільш суттєвими науковими результатами, що містяться в дисертації, є такі:

– з'ясовано стан дослідженості проблеми формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу у педагогічній теорії і практиці, уточнено сутність базових понять дослідження;

– визначено та обґрунтовано компоненти, критерії, показники і рівні сформованості екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів;

– визначено, обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу; розроблено структурно-функціональну модель досліджуваного процесу;

– розроблено навчально-методичне забезпечення для формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу.

Нові факти, одержані здобувачкою

Дисертація Трофімчук Наталії Володимирівни містить нові, раніше не захищені наукові факти і положення. Дисертанткою уперше обґрунтовано педагогічні умови формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу (екологізація змісту дисциплін загальнонаукової і соціально-гуманітарної підготовки на засадах інтегративного підходу; спрямованість підготовки студентів економіко-гуманітарних коледжів на формування екологічної етики, заснованої на екологічних імперативах і ціннісному ставленні до природи; актуалізація особистісного потенціалу студентів в екологічно орієнтованому освітньому середовищі; забезпечення мотивації майбутніх фахівців соціально-економічних спеціальностей до екологічно доцільної професійної діяльності); розроблено структурно-функціональну модель формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу,

яка поєднує цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-змістовий і результативний блоки.

Позитивно оцінюємо те, що у дослідженні удосконалено компонентну структуру екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів, що представлена когнітивним, аксіологічним, гуманістичним і діяльнісним компонентами; визначено та обґрунтовано критерії (інтелектуально-рефлексивний, ціннісно-орієнтаційний, особистісно-розвивальний, мотиваційно-діяльнісний), показники і рівні (високий, середній, низький та дуже низький), що дозволяють визначити сформованості екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів; уточнено поняття «екологічна культура студентів економіко-гуманітарних коледжів» і «формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу»; подальшого розвитку набули зміст, форми і методи формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу; положення щодо реалізації методологічних підходів (культурологічний, аксіологічний, системний, синергетичний, гуманістичний, особистісний) і принципів навчання у формуванні екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Проведений аналіз змісту дисертації надає підстави для висновку про наукову обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих Трофімчук Наталією Володимирівною. Методологічно обґрунтованими є вибір об'єкта і предмета дослідження, визначення мети і завдань дослідження, формулювання гіпотези, вибір методів дослідження.

Для обґрунтованого вивчення проблеми дослідження дисертантка провела ретельний аналіз сучасного стану формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів, що дозволив зробити висновок про те, що чинні дидактичні підходи не в повній мірі забезпечують формування екологічної культури. Авторка дисертації обґрунтувала, що причиною цього є відсутність науково обґрунтованих педагогічних умов і навчально-методичного забезпечення формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу.

Проведений аналіз літературних джерел надав змогу Наталії Володимирівні уточнити сутність базових понять дослідження, визначити методологічні підходи і принципи, котрі доцільно враховувати у процесі формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу.

З урахуванням результатів аналізу сучасного стану підготовки студентів у економіко-гуманітарних коледжах і теоретичного осмислення досліджуваної проблеми дисертантка визначила та обґрунтувала педагогічні умови формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу. Для реалізації педагогічних умов розроблено

навчально-методичне забезпечення, підібрано оптимальні форми аудиторної і позааудиторної роботи, методи і технології навчання.

Ґрунтовною є експериментальна частина дослідження. Методика педагогічного експерименту визначена з урахуванням завдань і логіки дослідження, а також загальних вимог до проведення науково-педагогічних досліджень. Обґрунтованими є результати педагогічного експерименту, їх достовірність підтверджена методами математичної статистики (критерій Пірсона χ^2)

Значення для науки і практики одержаних автором результатів

Не викликає сумніву практичне значення результатів дисертаційної роботи, яке полягає в тому, що її автором розроблено і впроваджено в освітній процес економіко-гуманітарних коледжів навчально-методичне забезпечення, зокрема навчально-методичний посібник «Екологія», «Методичні матеріали щодо змісту та організації самостійної роботи з дисципліни «Біологія» для студентів циклу загальноосвітньої підготовки», «Методичні матеріали з дисципліни «Біологія» для студентів циклу загальноосвітньої підготовки», що містять теоретичний матеріал, ситуаційні задачі, тестові завдання і виховні заходи для формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів.

Впровадження результатів дослідження

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес чотирьох закладів фахової передвищої освіти, зокрема таких: Рівненський економіко-гуманітарний та інженерний коледж (довідка № 27 від 03.03.2020 р.), Новоград-Волинського економіко-гуманітарний коледж (довідка № 107 від 29.12.2020 р.), Карпатський фаховий коледж Закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» (довідка № 30 від 30.09.2021 р.), Ужгородський гуманітарно-економічний коледж Карпатського університету імені Августина Волошина (довідка № 071д-21 від 12.10.2021 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Як засвідчує проведений аналіз, результати дослідження Трофімчук Наталії Володимирівни можуть бути використані під час розроблення навчальних програм, підручників, навчальних і навчально-методичних посібників, навчально-методичних комплексів і методичних рекомендацій для професійної підготовки студентів економіко-гуманітарних коледжів та організації виховної роботи.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Структура дисертації є логічною і підпорядкованою меті та завданням дослідження. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (289 найменувань, із них 30 іноземною мовою) і

додатків. Загальний обсяг роботи – 288 сторінок, із них 191 сторінка основного тексту. Дисертація ілюстрована 12 таблицями і 9 рисунками.

У вступі аргументовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет та гіпотезу дослідження; подано опис методів дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; представлено інформацію про впровадження та апробацію результатів наукового пошуку, публікації, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні засади формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу»** – висвітлено результати опрацювання проблеми формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу у педагогічній теорії і практиці.

На підставі аналітичного огляду наукових праць, в яких осмислюється феномен екологічної культури дисертантка обґрунтовує, що поняття «екологічна культура» потрібно тлумачити з урахуванням методологічних засад нової екологічної парадигми, зокрема таких, як ноосферне мислення, ідеї «нового гуманізму», коеволюційний підхід, концепція сталого розвитку. Відтак екологічна культура характеризує прагнення людини реалізувати життя в природному середовищі на ціннісній морально-духовній основі, усвідомлення нерозривного зв'язку з природою і необхідності взаємоузгодженості особистих потреб із збалансованим ладом природного довкілля.

Авторка дисертації обґрунтовує, що формуванню екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів, зокрема здобувачів освіти за спеціальностями 081 «Право» і 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», сприяє використання інтегративного підходу, що передбачає міжпредметну взаємодію дисциплін природничого і гуманітарного циклів. Інтеграція в дослідженні представлена як процес і результат синтезу знань, шляхів пізнання й життєвої активності, що скеровані на цілісне сприйняття природної та соціальної реальності для формування екологічної культури. Відповідно формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів є процесом засвоєння інтегративної системи знань, переконань, навичок, вмінь, спрямованих на відповідальне ставлення до природи і глибоке розуміння нерозривного зв'язку між природою і суспільством. Дисертантка слушно зазначає, що в умовах множинності та поліваріативності процесу формування екологічної культури інтегративний підхід націлює на побудову синтетичної освітньої моделі, у контекст якої органічно вписані економіка та право.

У другому розділі – **«Обґрунтування педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу»** – з'ясовано сутність поняття «екологічна культура студентів економіко-гуманітарних коледжів», визначено критерії, показники і рівні її сформованості; обґрунтовано педагогічні умови і розроблено модель формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу.

Унаслідок опрацювання педагогічних, філософських, культурологічних джерел та з'ясування особливостей підготовки майбутніх фахівців у економіко-гуманітарних коледжах поняття «екологічна культура студентів економіко-гуманітарних коледжів» витлумачене як комплексне утворення, вагомий складник загальної культури майбутніх фахівців економічних і правничих спеціальностей, що формує внутрішню платформу екологодоцільної поведінки, кристалізує мотиваційну та аксіологічну сферу особистості і відкриває перспективу культурного та професійного самовдосконалення.

Дисертанткою обґрунтовано, що екологічна культура студентів економіко-гуманітарних коледжів поєднує когнітивний, аксіологічний і гуманістичний, діяльнісний компоненти. На підставі комплексного аналізу зазначених компонентів диференційовано їхні критерії (інтелектуально-рефлексивний, ціннісно-орієнтаційний, особистісно-розвивальний, мотиваційно-діяльнісний), визначено показники і рівні (високий, середній, низький, дуже низький) сформованості екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів.

Вагомим науковим результатом, презентованим у розділі є структурно-функціональна модель, що формує цілісне уявлення про процес формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів і містить цільовий, теоретико-методологічний, організаційно-змістовий і результативний блоки. Складником моделі є педагогічні умови формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами інтегративного підходу, зокрема такі: екологізація змісту дисциплін загальнонаукової і соціально-гуманітарної підготовки на засадах інтегративного підходу; спрямованість підготовки студентів економіко-гуманітарних коледжів на формування екологічної етики, заснованої на екологічних імперативах і ціннісному ставленні до природи; актуалізація особистісного потенціалу студентів в екологічно орієнтованому освітньому середовищі; мотивування майбутніх фахівців соціально-економічних спеціальностей до екологічно доцільної професійної діяльності.

У третьому розділі дисертаційної роботи – **«Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу»** – висвітлено результати експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу. Дослідницько-експериментальна робота здійснювалася впродовж 2015 – 2022 років і передбачала констатувально-діагностичний, формувальний і контрольний етапи. У результаті формувального етапу педагогічного експерименту отримано результати, котрі суттєво відрізняються в контрольних та експериментальних групах, що свідчить про ефективність визначених та обґрунтованих під час дослідження педагогічних умов формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу. Достовірність результатів дослідницько-експериментальної роботи забезпечується чіткою і логічною структурою проведеного дослідження, значною вибіркою його учасників студентів (231 студент), валідними методиками, ґрунтовним аналізом

емпіричних даних. Достовірність результатів педагогічного експерименту також підтверджена методами математичної статистики (критерій Пірсона χ^2).

Загальні висновки відповідають поставленим завданням і висвітлюють основні результати проведеного дослідження. Список використаних джерел оформлено відповідно до чинних вимог. Текст роботи доповнюють і увиразнюють додатки.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Заслугує схвалення повнота висвітлення основних результатів дисертаційного дослідження у публікаціях. За результатами дослідження автором опубліковано 19 наукових і навчально-методичних праць, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях України та зарубіжних наукових періодичних виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних; 10 – у збірниках наукових праць, матеріалах конференцій та інших виданнях; 1 – навчально-методичний посібник; 2 – навчально-методичні матеріали.

Ідентичність змісту реферату і основних положень дисертації

Зміст реферату ідентичний змісту дисертації, у ньому повною мірою висвітлено основні положення і результати наукового пошуку. Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в рефераті, належним чином розкрито й обґрунтовано в рукописі дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, в контексті наукової полеміки висловлюємо низку зауважень і побажань:

1. Результати студіювання сутності інтегративного підходу та його ролі у формуванні екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів, що представлені у підрозділі 1.3, не знайшли належного відображення у висновках до розділу 1.

2. Висвітлюючи стан формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу, для посилення об'єктивності і достовірності інформації доцільно було б у додатках представити освітні програми закладів фахової передвищої освіти, що були експериментальною базою дослідження.

3. Рецензована робота значно б збагатилася, якби авторкою ґрунтовніше було проаналізовано зарубіжний досвід формування екологічної культури студентів коледжів засобами реалізації інтегративного підходу.

4. Привертає увагу дублювання інформації щодо критеріїв, показників і рівнів сформованості екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів у таблиці 2.2 і в тексті після неї.

5. Оскільки однією із педагогічних умов формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів є екологізація змісту дисциплін загальнонаукової і соціально-гуманітарної підготовки на засадах інтегративного підходу, у додатках бажано було б ширше представити навчально-методичні матеріали, розроблені для екологізації змісту цих дисциплін.

6. Зважаючи на тенденцію інформатизації усіх галузей суспільного життя, особливості сучасного покоління молоді та реалії освітнього процесу в умовах карантинних обмежень і воєнного стану, доцільно було б включити до переліку методів і технологій формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів цифрові технології та освітні ресурси.

7. У роботі переконливо доведено ефективність педагогічних умов формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного, але вважаємо, що в підрозділі 3.3 варто було б зробити ґрунтовніший якісний аналіз результатів експериментально-дослідницької роботи.

Висловлені зауваження і побажання мають рекомендаційний характер і загалом не впливають на рівень виконаного дослідження. Рецензована робота справляє позитивне враження, а її результати є суттєвими доробком для вирішення проблеми формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу.

Висновки про відповідність дисертації чинним вимогам

Дисертаційна робота Трофімчук Наталії Володимирівни «Формування екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів засобами реалізації інтегративного підходу» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, характеризується актуальністю і науковою новизною, має вагомим теоретичні і практичне значення для теорії і методики професійної освіти, відповідає профілю спеціалізованої вченої ради, вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» (пункти 9, 11, 12, 13, 14), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р.), нормативним вимогам Міністерства освіти і науки України та паспорту спеціальності, а її автор – Трофімчук Наталія Володимирівна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри екології та
біологічної освіти Хмельницького
національного університету

Г. А. Білецька

Підпис Г. А. Білецької засвідчую,
проректор з наукової роботи
Хмельницького національного університету
доктор технічних наук, доцент

О. М. Синюк